

Бурнейко І. О., Гоман Р. В.

**Книга для вчителя
до курсу «Історія України. 8 клас»**

Розробки уроків

Схвалено

**для використання у загальноосвітніх навчальних закладах
комісією з історії Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки України**

**Тернопіль
Астон
2017**

ББК 74.263.2
Б90

Схвалено
для використання у загальноосвітніх навчальних закладах
комісією з історії Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки України

(Лист ІМЗО від 12. 06. 2017 р. № 21.1/12-Г-198)

Бурнейко І. О., Гоман Р. В. Книга для вчителя до курсу «Історія України. 8 клас». Розробки уроків. – Тернопіль : Астон, 2017. – 110 с.

Рецензенти:

Г. В. Гібляк, завідувач Сокальського районного методичного кабінету Львівської області

Н. Г. Головка, учитель-методист Великомоствівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів

Книгу для вчителя розроблено відповідно до нової навчальної програми та підручника «Історія України: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів» (автори Бурнейко І. О., Наумчук О. В., Крижановська М. Є., Штанько О. Ф.). Книга містить методичні розробки 51 уроку. Для кожного уроку визначено мету, а також програмові вимоги до знань і вмінь учнів. Запропоновані розробки уроків є орієнтовними і передбачають можливість їх корегування з боку вчителя залежно від його цілей. Розробки уроків розраховані на поетапне вивчення і закріплення навчального матеріалу.

ISBN 978-966-308-695-8

© Бурнейко І. О., Гоман Р. В. 2017

© ТзОВ «Видавництво Астон», верстка, 2017

Шановні колеги!

Пропонуємо вашій увазі «Книгу для вчителя» до курсу «Історія України. 8 клас». Його розроблено відповідно до нової навчальної програми і підручника: Бурнейко І. О., Наумчук О. В., Крижановська М. Є., Штанько О. Ф. Історія України: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – Тернопіль: Астон, 2016. – 296 с.

Книга містить методичні розробки 51 уроку (з них 7 уроків узагальнення, 3 уроки історії рідного краю і 5 практичних занять). Для кожного уроку визначено мету, а також програмові вимоги до знань та вмінь учнів (очікувані результати навчальної діяльності). Запропоновані розробки уроків є орієнтовними і передбачають можливість їх корегування з боку вчителя залежно від тих завдань, які стоять перед конкретними учнями конкретного класу. Плани-конспекти уроків розроблено з урахуванням поетапного вивчення і закріплення навчального матеріалу впродовж уроку трьома блоками. Кожен такий блок передбачає коротке пояснення учителя та різні форми закріплення знань, роботу з документами, іншими рубриками чи картами для формування основних історичних компетентностей. Під час роботи з документами запропоновано на вибір учителя різні форми і методи активної та інтерактивної навчальної діяльності. Залежно від можливостей учнів класу учитель може їх комбінувати або використовувати лише окремі з них.

Усі запропоновані форми пізнавальної роботи на уроці й завдання для контролю знань є різнорівневими і коливаються від пасивного сприймання інформації до аналізу контрверсійних історичних джерел та формування на основі їх аналізу власної позиції; від репродуктивного відтворення інформації до виконання завдань творчого характеру і розв'язування «історичних задач» підвищеної складності.

«Книга для вчителя» є складником навчально-методичного комплексу, до якого також входять: підручник з історії України для 8 класу, зошит для підсумкового контролю знань та зошит для поурочного контролю знань (видавництво «Астон»).

Бажаємо успіхів!

Основні методи, прийоми і стратегії, які доцільно використовувати на уроках історії

«Робота в парах». Технологія особливо ефективна на початкових етапах навчання учнів працювати у малих групах. Робота в парах дає час подумати, обмінятися ідеями з партнером і лише потім озвучити свої думки перед класом. Вона сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватися, критично мислити, дискутувати й переконувати співрозмовника. Під час роботи в парах можна швидко виконувати вправи, які за інших умов потребують чималої затрати часу: обговорити короткий текст, завдання; узяти інтерв'ю і визначити ставлення партнера до тієї чи іншої навчальної діяльності; відредагувати письмову роботу одне одного; сформулювати підсумок уроку; протестувати та оцінити одне одного; відповісти на запитання вчителя; порівняти записи, зроблені в класі.

«Письмова дискусія». Висловити і захистити свої думки учні можуть за допомогою прийому «Письмова дискусія». На початку заняття учитель вивіщує аркуші, на яких зазначені протилежні позиції щодо обговорюваної теми. Учні, рухаючись по класу, залишають на аркушах свої письмові відповіді, аргументації, зауваження, запитання. Процес «обговорення» триває доти, поки учням є що написати.

«Мікрофон». Різновидом загальногрупового обговорення є технологія «Мікрофон», яка дає змогу кожному сказати щось швидко, почергово, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію.

«Торнадо». Учитель повідомляє тему, виносить на обговорення, й об'єднує учнів класу в три групи. Перша група учнів має навести аргументи на захист певного твердження, друга намагатиметься спростувати твердження. Завдання третьої групи полягає у тому, щоби сформулювати запитання з метою уточнення позиції кожної групи.

«Незакінчене речення». Цей прийом часто поєднують з «Мікрофоном», і він дає змогу працювати над формою висловлення власних ідей та порівнювати їх з іншими. Учні вчаться вільніше висловлюватися щодо запропонованих тем, відпрацювати вміння говорити коротко, але по суті й переконливо.

«Мозковий штурм». Інтерактивна технологія колективного обговорення, що використовують для вироблення кількох варіантів розв'язання конкретної проблеми. Спонукає учнів проявити уяву та творчість, учить вільно висловлювати думки. Мета «Мозкового штурму» в тому, щоб зібрати якомога більше ідей щодо проблеми від усіх учнів упродовж обмеженого часу.

«Навчаючись – учуся». Метод використовують під час вивчення блоку інформації або узагальнення та повторення вивченого. Він дає учням змогу передавати свої знання однокласникам. Використання цього методу допомагає сформувати загальну картину понять і фактів, що їх необхідно вивчити на уроці, а також викликає певні запитання та підвищує інтерес до навчання.

«Поміч». Цей прийом є засобом моніторингу розуміння. Читаючи, ви маєте ставити на полях позначки чотирьох видів, залежно від вашого власного знання та розуміння. Читання з позначками: «V» – відома інформація; «←» – суперечить попередній інформації; «!» – важлива інформація; «?» – незрозуміла інформація. При цьому варто позначати на полях «V», «←», «!», «?» відповідно до базових знань учнів. Нема потреби позначати кожний рядок чи ідею; ця позначка має відображати

ставлення до інформації загалом. Учень може обмежитись однією чи двома позначками на абзац, іноді трапляється більше, іноді менше.

«Ланцюжок подій». Учні читають текст, що запропонував учитель. Потім кожен по черзі має поставити запитання до тексту і водночас запропонує відповісти одним словом на поставлене йому запитання. Виграє той, хто запропонує найцікавіше запитання і дасть найвдалішу відповідь. Перше запитання ставить учитель. Потім перший учень відповідає на запитання і пропонує запитання другому учневі, другий відповідає та ставить запитання третьому і т. д.

«Так – ні». Це універсальна гра, яка дуже подобається дітям і залучає до активної участі в уроці. Учитель загадує щось (природне явище, дату, предмет, історичну подію, літературний персонаж та ін.). Учні намагаються знайти відповідь, ставлячи запитання. На ці запитання вчитель відповідає словами «так», «ні», «так і ні». Запитання треба ставити так, щоб звужувати коло пошуку. Універсальність цього методичного прийому в тому, що його можна використовувати і для організації відпочинку, і для створення інтригуючої ситуації. Перевагами прийому є те, що він навчає систематизувати відому інформацію, зв'язувати воедино окремі факти в загальну картину, навчає уважно слухати й аналізувати питання. Якщо питання некоректне або вчитель не може з дидактичних міркувань відповісти на нього, то він за допомогою задалегідь обумовленого тесту відмовляється відповідати. Після гри треба обов'язково обговорити запитання: які з них були найвдалішими, які – менш вдалими. Головне в цьому прийомі – навчити виробляти стратегію пошуку, а не закидати вчителя незліченною кількістю запитань.

«Вірю – не вірю». Цей прийом можна використовувати на будь-якому етапі уроку. Кожне запитання починається словами: «Чи вірите ви, що...» Учні мають погодитись з цим твердженням або ні.

«Знайди помилку». Якщо матеріал, що перевіряють, добре знайомий учням, то цей методичний прийом провокує виникнення ситуації успіху на уроці. А якщо матеріал новий, то успішні пошуки помилки, присмачені щирою похвалою і захопленням учителя, дають дітям змогу відчувати себе дослідниками й експертами.

«Прес». Учні висловлюють свої думки стосовно уроку за алгоритмом.
«Ми вивчили... Ми навчилися... Нас зацікавило... Отже, ...»

Сенкан. Це вірш, який синтезує інформацію і факти у стисле висловлювання, якщо описує чи віддзеркалює тему. Слово «сенкан» походить від французького слова «п'ять» і означає вірш з п'яти рядків.

- 1-й рядок – одне слово – тема (іменник);
- 2-й рядок – два слова – означення (прикметник);
- 3-й рядок – три слова – активність, дія (дієслово);
- 4-й рядок – фраза, що виявляє ставлення до теми;
- 5-й рядок – одне слово – асоціація до теми (іменник).

Перш ніж застосовувати методику сенкана, необхідно пояснити, як складати такі вірші. Спочатку складання може виявитися для деякого надто складним завданням, отже, найкращим шляхом запровадження цієї методики є поділ групи на пари. Запропонуйте тему для вірша. Кожен з пари матиме 5–7 хвилин, щоби скласти власний вірш. Потім учні обговорюють його в парах, що спонукає їх до подальшого обмірковування та критичного аналізу теми. Як видно, ця методика також потребує

від учнів уміння вислуховувати інших та відбирати з роботи, котру виконали інші, думки, з якими обидва учасники погоджуються. Вірші, створені в парах, можна буде представити на обговорення групи.

«Трикрокове інтерв'ю». Клас ділять на три групи. Перша група запитує, друга – відповідає, третя коментує відповіді, потім групи міняються ролями. Можна проводити трикрокове інтерв'ю в окремій групі, яка складатиметься з трьох осіб (при цьому ту чи іншу роль виконуватиме лише один учень) і з чотирьох чи більше (при цьому може бути кілька респондентів та рецензентів). Під час проведення рефлексії важливо застосовувати креативні стратегії, які орієнтовані на створення особистого освітнього продукту. Пізнання при цьому відбувається під час власної творчої діяльності.

«Якщо б...» Під час застосування прийому «Якщо б...» учням пропонують скласти розповідь або зобразити графічно те, що відбувалося б за умов певних змін. Наприклад: якою була б доля України, якби вона залишалася соборною і незалежною протягом століть, а не поділеною між державами, а потім імперіями?

«Шість капелюшків мислення». Для перевірки не лише знань, а й емоційного стану учнів застосовуємо прийом «Шість капелюшків мислення». Учні обирають капелюшки синього, червоного, білого, жовтого, зеленого і чорного кольорів. Власники синього капелюшка висловлюють міркування з приводу того, що корисного дізналися на уроці; власники червоного розкривають свої емоції, говорять, що зумовило напруження чи дискомфорт; одягнуті у білі капелюшки констатують факти і цифри; жовті визначають позитивні моменти уроку; зелені зазначають, де використано творчий підхід; чорні кажуть, що не сподобалося на уроці.

Урок 1

Тема. Вступ

Мета: ознайомити учнів із завданнями і структурою курсу 8-го класу, змістом та побудовою підручника, додатковою навчальною літературою, електронними ресурсами, нагадати критерії тематичного, семестрового й річного оцінювання; вказати хронологічні межі періоду історії України, що вивчатимуть у навчальному році; сформувати загальне уявлення про Новий час в історії України _____; виховувати любов до Батьківщини, повагу до її минулого _____.

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть: **показувати на карті** українські землі кінця XV ст.; **характеризувати** особливості раннього Нового часу в історії України; **визначати** періодизацію та види джерел історії України в ранній Новий час; **використовувати** методичний апарат підручника з історії України для 8 класу; **пояснювати, застосовувати терміни і поняття:** «Ранній Новий час»; «Ранньомодерна доба»; **використовувати** різні методи пошуку необхідної інформації з додаткових джерел.

Тип уроку: _____

Обладнання уроку: підручник: Бурнейко І. О., Наумчук О. В., Крижановська М. Є., Штанько О. Ф. Історія України: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. — Тернопіль: Астон, 2016. — 296 с. *(далі усі посилання у тексті посібника-зошити на цей підручник)*

атлас _____
настінна карта, _____

Хід уроку

I. Організаційний етап.

Привітання, перевірка присутності учнів, установлення необхідного мікроклімату: доброзичливого, ділового, довірливого, конструктивного тощо *(потрібне підкреслити)* _____

II. Сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу.

Пояснення вчителя. Ознайомлення учнів зі структурою курсу та підручника. Представлення допоміжних матеріалів для уроку історії, а саме: атласу, контурної карти, Інтернет-ресурсів (учитель може подати учням перелік історичних сайтів) _____

Варіант I

Для повторення курсу історії України за 7 клас вчитель пропонує учням опрацювати текст на с. 6–10 і виконати завдання № 1–8. _____

Варіант II

Коли учні опрацюють текст на с. 6–10, вчитель пропонує їм заповнити таблицю, в якій вони на власний вибір зазначають події доби Середньовіччя, що по-різному вплинули на історію нашої країни:

Позитивні події	Нейтральні події	Негативні події

Варіант III

Запитання вчителя (орієнтовні)

1. Який період охоплює доба Середньовіччя?
2. Покажіть на карті територію Русі-України і Галицько-Волинського князівства.
3. Що вам відомо про ці держави?
4. Які події завершують історію цього періоду?

Пояснення вчителя «Ранній Новий час»»

- а) Сутність ранньомодерної доби. _____
- б) Періодизація раннього Нового часу. _____
- в) Історичні джерела. Українське літописання. _____

Закріплення за завданнями на с. 11 _____

Учитель (за бажанням) може повідомити теми, які учні вивчатимуть у 8 класі:

- Тема 1. Українські землі в XVI ст.
- Тема 2. Українські землі наприкінці XVI – в першій половині XVII ст. • Тема 3. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст. • Тема 4. Українські землі наприкінці 50-х років XVII – на початку XVIII ст.
- Тема 5. Українські землі у 20–90-х рр. XVIII ст.

Виконання завдань для поглибленого вивчення матеріалу (за вибором учителя).
Опрацюйте документ на с. 11 і виконайте завдання до нього _____

III. Систематизація і закріплення вивченого на уроці матеріалу.

Рефлексію уроку можна провести за електронною презентацією, яку вчитель готує заздалегідь. На окремих слайдах будуть два зображення: на одному з них – особа або подія з курсу історії, що вивчали у 7-му класі, на другому – історичні діячі або події, які вивчатимуть у 8-му класі. Завдання учнів – визначити, що вони вже вивчали, а що тільки вивчатимуть. _____

IV. Домашнє завдання. а) опрацювати § 1 підручника; б) виконати завдання рубрики «Підсумуйте свої знання» _____

Урок 2

Тема. Українці на початку ранньомодерної доби.

Мета: ознайомити учнів з особливостями політичного становища українських земель на початку XVI ст., охарактеризувати особливості соціальної структури українського суспільства; розповісти про становище привілейованих і непривілейованих верств населення; охарактеризувати особистість Василя-Костянтина Острозького і на прикладі його діяльності виховувати любов до рідного краю, _____, розвивати в учнів уміння аналізувати історичні джерела, робити висновки, узагальнення й порівняння.

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть: **показувати на карті** територіальний розподіл українських земель на початок XVI ст.; **визначати** основні верстви українського суспільства зазначеного періоду; **характеризувати** його соціальну структуру; **описувати** повсякденне життя різних верств населення; **називати** дати прийняття трьох Литовських статутів; **пояснювати і застосовувати** терміни та поняття: «шляхта», «магнат».

Тип уроку: _____

Обладнання уроку: підручник, електронна презентація «Соціальні стани українського суспільства ранньомодерної доби» _____.

Основні дати та події для запам'ятовування:

- **1526–1608 рр.** – роки життя Василя-Костянтина Острозького.
- **1529 р.** – прийнято Перший Литовський статут.
- **1566 р.** – прийнято Другий Литовський статут.
- **1588 р.** – прийнято Третій Литовський статут.

Хід уроку

I. Організаційний етап.

Привітання, перевірка присутності учнів, установа необхідного мікроклімату: доброзичливого, ділового, довірливого, конструктивного тощо (*потрібне підкреслити*) _____

II. Перевірка домашнього завдання, актуалізація та корекція опорних знань, умінь і навичок (орієнтовні форми перевірки домашнього завдання: бесіда на тему «Українські землі напередодні ранньомодерної доби»; дидактична гра «Віднови втрачене», виконання завдань на картках із зошита «Поурочний контроль знань» _____).

Робота із запитаннями рубрики «Пригадаймо разом» (с. 13)

III. Сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу.

Повідомлення теми і завдань уроку _____

Пояснення вчителя «Українські землі у першій половині XVI ст.»

- а) українські землі під владою сусідніх держав. _____
- б) становище українців як підданих іноземних володарів. _____
- в) українські землі під натиском кримських набігів. _____

Закріплення за завданнями на с. 13 _____

Виконання завдань для поглибленого вивчення матеріалу (за вибором учителя).

1. Робота в групах. Опрацювати документ на с. 13, після цього виконати завдання до карти на с. 14 _____

Пояснення вчителя «Соціальна структура українського суспільства»

- а) соціальна стратифікація (розподіл) українського суспільства. _____
- б) права і привілеї духівництва. _____
- в) міщани. Селяни. _____

Закріплення. Опрацювати текст на с. 14–15 та відповідати на запитання на с. 15 _____

Виконання завдань для поглибленого вивчення матеріалу (за вибором вчителя).

1. Індивідуальна робота. Опрацювати документи на с. 15–16, після цього підготувати рольове представлення себе в образі тогочасного шляхтича чи священника _____

Пояснення вчителя «Шляхта – привілейована верства суспільства»

- а) місце шляхти в українському суспільстві. _____
- б) Литовські статuti. _____
- в) Василь-Костянтин Острозький. _____

Закріплення за завданнями на с. 16 _____

Виконання завдань для поглибленого вивчення матеріалу (за вибором учителя).

1. Самостійна робота з документом на с. 17 _____
2. Робота в парах. Індивідуально опрацювати біографію В.-К. Острозького на с. 18, скласти запитання, після чого задати їх товаришеві по парті. _____

IV. Систематизація і закріплення вивченого на уроці матеріалу.

Бесіда за запитаннями:

1. Представники яких народностей проживали у містах на українських землях?
2. Які привілеї мало духівництво?
3. Як українці протистояли кримським набігам?

Аналіз роботи учнів на уроці (на вибір: оцінювання, взаємне оцінювання, самооцінювання тощо) _____

V. Домашнє завдання: а) опрацювати § 2 підручника; б) виконати завдання рубрики «Підсумуйте свої знання» _____